

Asia: VN/463/2021

Lausuntopyyntö hallituksen esitysluonnoksesta lastensuojelulain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

1. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiakasmitoitus 35 lasta/sosiaalityöntekijä vuoden 2022 alusta ja 30 lasta/sosiaalityöntekijä vuoden 2023 alusta. (13 b §). Mitä vaikutuksia näette ehdotuksella olevan?

Sosiaalialan ammattijärjestö Talentian suositus lastensuojelutyössä on 25 lasta/sosiaalityöntekijä.

Lisäksi työajan osuudet ohjeistetaan 60% välittömään asiakastyöhön (tiettyyn asiakkaaseen/asiakasryhmään liittyvä valmistelutyö, suunnittelutyö, päätöksenteko, dokumentointi, raportointi, yhteistyö, konsultaatio) ja 40% välilliseen asiakastyöhön (yhteistyö, verkostotyö, kehittäminen, vaikuttaminen, suunnittelu, yleinen raportointi ja tiedottaminen, täydennyskoulutus, työnohjaus). Näin ollen voimme laskea, että 35 lapsen asioitava sosiaalityöntekijä käyttää viikossa yksittäisen lapsen asioihin 39 minuuttia, sisältäen kirjauksiin ja raportointiin kuluvan ajan.

Sosiaalityöntekijä, joka vastaa 25 lapsen asioista, käyttäisi viikossa 55 minuuttia työaikaa yksittäisen lapsen asioiden hoitoon.

Lainsäädäntö tulkitaan tyypillisesti kunnissa ohjeena, jota paremmin työtä ei tule tehdä. Siksi 35 lasta on liikaa yhtä työntekijää kohden. Maija Vekurinmäki (2016) tutki gradussaan uupumisen vaikutusta lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työhön ja selvisi, että liika tehokkuuden vaatiminen toimiikin päinvastoin ja vaikuttaa työkykyyn ja tehokkuuteen sitä alentavasti:

- Välinpitämättömyys asiakkaiden tilanteita kohtaan

- Uskon menettäminen asiakkaiden tilanteiden kohentumiseen
- Pinnallinen suhtautuminen työhön
- Työ- ja toimintakyvyn lasku
- Pelko ja vastenmielisyys asiakastyötä kohtaan
- Vaikeus tarttua työtehtäviin
- Vaikeus saattaa työtehtäviä loppuun
- Työtehtävien laiminlyönti
- Lamaannus
- Työkyvyttömyys

On huomioitava, että lainsäädännön kehitys lisää ennestään sosiaalityöntekijöiden vastuuta ja työn vaativuutta.

2. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi lastensuojeluviranomaisen kansainvälisestä toimivallasta (17 §), lastensuojelun järjestämis- ja kustannusvastuusta kansainvälisissä tilanteissa (17 a §) sekä lastensuojelun tarpeen arvioinnista ulkomailla (17 b §). Selkiyttääkö sääntely rajat ylittäviä tilanteita?

-

3. Esityksessä ehdotetaan säädettävän lapsen sosiaalihuollon asian vireille tulosta ja lapsen palvelutarpeen arvioinnista (26 §). Onko ehdotettu sääntely selkeä?

Siirtyminen laajempaan sosiaalihuollon käsittelyyn lain ohjaamana olisi positiivinen muutos, jota pidämme myönteisenä ns. neuropsykiatrisesti oireilevien lasten (diagnosoidut ja toistaiseksi diagnosoimattomat autismin kirjo, ADHD ym.) kannalta, ja jonka toivomme edistävän vammaispalveluiden osaamisen huomiointia.

Muu sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen saavutettavuuden edistäminen ja muut lainsäädännölliset muutokset

peruspalveluihin ja vammaispalveluihin ovat välttämättömiä neuropsykiatrisesti oireilevien lasten oikeuksien toteuttamiseksi. Jotkut niistä lapsista, joilla nämä oikeudet eivät toteudu, eivät päädy koskaan lastensuojelun asiakkaiksi.

4. Esityksessä ehdotetaan säädettävän tehostetusta avohuollon tukitoimesta (37 b §). Mikä on näkemyksenne sääntelyn selkeydestä suhteessa muihin lastensuojelun avohuollon palveluihin?

Kohta: "Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on lisäksi edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä

sekä tukea ja vahvistaa vanhempien, huoltajien ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatuskyykyä ja -mahdollisuuksia.” Kunnat tyypillisesti ”kuittaavat” tuen velvollisuuden perheen neuvonnalla, ohjauksella ja kuntoutuksella. Tosiasiassa monia neuropsykiatrisesti oireilevien lasten perheitä tukisi enemmän pitkäaikainen käytännön apu, joka keventäisi vanhempien työtaakkaa, esimerkiksi kodin askareissa ja lasten hoidossa tukeminen.

Muutos on lisäksi tarpeeton, koska tehostettuja avohuollon tukitoimia voidaan tarvittaessa toteuttaa nykyiselläkin lainsäädännöllä.

Avohuollon tukitoimena kotiin tarjottua neuropsykiatrista osaamista, intensiivisenäkin, ja moniammatillisena, pidämme sinänsä hyvänä, ja vanhempien tukemista tärkeänä. Toteutuksen pitäisi mielestämme kuitenkin tapahtua ensisijaisesti yleisen sosiaalihuollon (sosiaalihuoltolaki) tai vammaispalveluiden kautta (laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, tulevaisuudessa tämän korvaava laki). Tiedossamme olevien kokemusten mukaan lastensuojelun tarjoamassa perhetyössä tai muussa palvelussa ei useinkaan ole neuropsykiatrisesti oireilevien lasten perheille oikeita tukimuotoja. Lastensuojelun koetaan usein etenevän huonoin perustein kohti sijoitusta vääränlaisten avohuollon tukitoimien tehottomuuden vuoksi. Oikeanlaisella tuella ja avulla voidaan perhe-elämään voimakkaasti puuttuvien ja kalliiden interventioiden käyttöä vähentää.

Kiireellisen avohuollon sijoituksen poistamisella laista olisi kielteisiä vaikutuksia joissakin tilanteissa. Emme kannata sen poistamista. Sosiaalihuollolla tulisi olla mahdollisuus tarjota vapaaehtoisuuteen perustuvaa avohuollon sijoitusta myös kiireellisesti, jos perhe ilmaisee, että on äkillisesti tarvetta kodin ulkopuoliselle asumisjaksolle. Tämä vastaisi suhteellisuusperiaatteen vaatimusta siitä, että perhe-elämään ei saa puuttua tarpeettoman voimakkaalla keinolla.

5. Onko esityksessä ehdotettu 49 a §:n 2 momentin c-kohdan päihdehoidon vieroitushoidon ja kuntoutuksen sekä sijaishuollon integroitua palvelu ja sitä koskeva päätöksenteko (49 b §) sääntelyltään selkeä ja toteutettavissa käytännössä?

Tarvittavaa osaamista ei löydy kaikilta alueilta ja erikoissairaanhoidon jonot ovat pitkät. Vastuiden lisääminen ilman lisäresursseja tekee sosiaalipalveluiden saavuttamisesta entistä hankalampaa

neuropsykiatrisesti oireileville lapsille. 49 a § toinen momentti, kohta 5 muokkaus: neuropsykiatrian, vammaispalveluiden ja lastensuojelun integroituna palveluna, sillä neuropsykiatrisesti oireilevien palveluissa on tärkeitä olla mukana erityisosaamista.

6. Esityksessä ehdotetaan erityisen huolenpidon palvelun tuottamisen keskittämistä julkisen sektorin toimijoille (60 d §). Muutokseen esitetään pitkää siirtymäaikaa vuoteen 2026 asti. Mitä käytännön vaikutuksia näette ehdotuksilla olevan?

-

7. Esityksessä ehdotetaan vähimmäishenkilöstömitoituksia vaativan sijaishuollon ja erityisen huolenpidon palveluihin (59 a §). Mitoitukset porrastetaan vuosille 2022–2026, täysimääräisinä mitoitus tulisivat voimaan vuonna 2026. Mitä käytännön vaikutuksia näette ehdotuksella olevan?

Erityisen huolenpidon asumisyksikössä tulee olla samanaikaisesti jatkuvasti läsnä riittävä määrä henkilökuntaa. Henkilöstöresurssia koskeva 59 a §, ei tuo riittävässä määrin esiin jokaisessa vuorossa kulloinkin läsnä olevaa työntekijää. Erityisen huolenpidon jakson tulisi olla viimesijainen keino, jota käytetään vain pakon edessä. Intervention kerralla onnistuminen vaatii läsnä olevia aikuisia myös silloin, kun lapsi tarvitsee tuekseen kolme työntekijää.

8. Esityksessä ehdotetaan uutta säännöstä kiinnipitämisestä lapsen laitoksesta poistumisen estämiseksi (68 a §). Onko sääntely riittävän selkeä ja millaisia käytännön vaikutuksia näette ehdotuksella olevan?

68 § on myönteistä muutosta. Ns. neuropsykiatrisesti oireilevien (mm. autismikirjo) lasten kiinnipitämistä silmälläpitäen 68 § ja 68 a § perusteluja olisi hyvä laajentaa neuropsykiatrisesti oireilevien lasten huomioidulla. Muutosehdotus: 68 § 2 momenttiin virkkeen "Kiinnipitäminen tulee aina perustua lapsen tai muiden hengen, terveyden, turvallisuuden tai merkittävään omaisuuden suojaamiseen. Kiinnipidon tulee aina olla viimesijainen ja samalla äärimmäisin keino rauhoittaa lapsi." jälkeen lisätään teksti "Neuropsykiatrisia diagnooseja saaneiden lasten erityispiirteet kuten mahdolliset aistiherkkyydet ja muut yksilölliset piirteet tulee huomioida keinoista päätettäessä."

9. Esityksessä ehdotetaan muutettavan luvatta laitoksesta poistuneen lapsen palauttamista koskevaa nykyistä säännöstä (69 a §) siten, että siinä säädetty kiinniottaminen mahdollistaa poliisille toimivallan lapsen kiinniottamiseksi virka-apuna. Poliisin virka-avun antamisesta säädetään tarkemmin uudessa 69 b §:ssä. Onko ehdotettujen 69 a § ja 69 b § sääntely riittävän selkeä ja millaisia käytännön vaikutuksia näette ehdotuksilla olevan?

-

10. Esitys sisältää muutoksia työryhmän ehdotuksiin päihdehoidon vieroitushoidon ja kuntoutuksen sekä erityisen huolenpidon jakson aikana tehtävistä rajoitustoimenpiteistä ja yhteydenpidon erityisestä rajoittamisesta (71 § ja 72 §). Millaisia vaikutuksia ehdotetuilla muutoksilla näette olevan lapsen päihdehoidon vieroitushoidon ja kuntoutuksen sekä erityisen huolenpidon jakson toteuttamiseen?

"Erityisten rajoitustoimenpiteiden edellytyksenä on, että rajoittaminen on välttämätöntä lapsen

oman tai muiden laitoksessa olevien lasten itseään vakavasti vahingoittavan päihteiden käyttämisen katkaisemisen ja päihdehoidon ja -kuntoutuksen järjestämiseksi sekä lapsen tai muiden laitokseen sijoitettujen lasten hengen, terveyden tai turvallisuuden varmistamiseksi.”

Antaako tämä mahdollisuuden kajota lapsen perusoikeuksiin, jos katsotaan, että lapsella voi olla ei-toivottu vaikutus muihin lapsiin yksikössä? Ko. kuntoutus tulisi järjestää siten, ettei lapsi joudu luopumaan koskemattomuudestaan muiden lasten vuoksi.

11. Vapaamuotoiset huomiot edellä mainittuihin säännöksiin:

Suomen Autismikirjon Yhdistys ry edustaa autismikirjon omaa asiantuntijuutta. Päätösvalta yhdistyksessä on autismin kirjon henkilöillä itsellään. Viiteryhmämme, autismin kirjon henkilöt, kuuluvat neuromoninaisuuden kartalla vähemmistöön. Autismin kirjon henkilöihin viitataan esityksessä mm. neuropsykiatrisilla diagnooseilla tai neuropsykiatrisella oirehinnalla tai neuropsykiatrisilla haasteilla, joissakin tutkimuksissa puhutaan neurokehityksellisten häiriöiden ryhmästä ja joissakin teksteissä neurokognitiivisista haasteista.

Asumisharjoittelun erillisen sääntelyn näemme myönteisenä. Tässäkin on kuitenkin tärkeää suhteellisuusperiaatteen mukaisesti ja perhe-elämää kunnioittaen toimia siten, että esimerkiksi neuropsykiatrisia diagnooseja omaavien asumisharjoittelua toteutetaan ensisijaisesti vammaispalveluiden tai muiden sosiaalipalveluiden kautta ja lastensuojelu on viimesijainen keino.

Esityksen perusteluissa tuodaan monessa kohden erittäin ansiokkaasti esille neuropsykiatristen diagnoosien runsasta esiintyvyyttä lastensuojelupalveluissa asiakkaina tai sijoitettuina olevilla lapsilla. Peräti n. 17 prosenttia teini-ikäisinä sijoitetuista on neurokehityksellisen diagnoosin saaneita. (THL raportti 12/202, s. 31, Martta Forsell, Ensimmäistä kertaa teini-iässä sijoitetut ja heidän palveluiden käyttönsä 2018). Vuonna 1997 syntyneiden lasten ikäluokasta sijoitettuina on ollut n. 6 prosenttia. Autismikirjon diagnoosin saaneita henkilöitä on ollut lapsina sijoitettuina noin kolminkertaisesti (n. 18 prosenttia). (Ristikari, Kääriälä ym. 2018 aineistoon perustuen, Antti Kääriälä sähköposti, kohorttitutkimus 1997).

Esityksen lakipykälien sisällössä ei juurikaan turvata tai tueta tehokkaita ja toimivia keinoja autismin

kirjon henkilöiden vaikeuksien ehkäisyyn kymmenen ensimmäisen ikävuoden aikana. Ongelma on siis tunnistettu, mutta ratkaisuja on niukasti.

Lakimuutosluonnoksessa esitetään voittopuolisesti hyvin voimakkaasti yksilön elämään puuttuvia keinoja. Neurokirjolla olevien lastensuojelun sijoitukset tulevat luonnoksen nykytilan kuvauksessa painotetusti esille. Lakiin tulee selvemmin kirjata ja siinä huomioida suhteellisuusperiaatteen mukaisia lievemmän puuttumisen keinoja. Neurokehityksellisiä diagnooseja saaneiden nuorten palveluiden ja tutkimusten lisäresursointi terveydenhuollossa, vammaispalveluissa ja opetuksessa olisi nähdäksemme omiaan vähentämään raskaiden ja kalliiden lastensuojelun sijoituspalveluiden käyttöä.

Lakiehdotusta muokattaessa tulisi varmistaa, ettei sillä rohkaista lastensuojelun muodostumista epätarkoituksenmukaiseksi reitiksi (neuro)psykiatriseen terveydenhuoltoon ja vammaispalveluihin, kun näihin pääsy muilla keinoin on vaikeaa resurssipulan tai näitä palveluja koskevan lainsäädännön puutteiden takia.

Lastensuojelussa tulisi myös nykyistä enemmän kiinnittää huomiota neuromoninaisuuteen vuorovaikutuksessa. Tiedossamme olevien kokemusten mukaan autismikirjon henkilöihin kuuluvat vanhemmat joutuvat väärinymmärretyiksi sosiaalitoimessa tavanomaisesta eroavien viestintä- ja vuorovaikutustapojen vuoksi, käytännössä syrjinnän tyyppisesti aiheettomien epäilysten tai toimien kohteeksi. Sosiaalitoimessa tulisi olla enemmän vuorovaikutusosaamista neuroepätyypillisten henkilöiden, erityisesti lasten kanssa viestimisessä.

Kuten hallituksen esitysluonnoksessakin käydään läpi, lastensuojelussa on ilmennyt merkittäviä väärinkäytöksiä. Lastensuojeluyksiköissä ja sijaishuollossa tarvitaan enemmän riippumatonta valvontaa varoittamatta tehtyinä ennakkotarkastuksina, pysyvästi. Viiteryhmämme kokemuksen mukaan käytännössä toimivia oikeussuojakeinoja lastensuojelun epäkohtien ratkaisemiseksi on hyvin niukasti, ja oikeussuojaa tulisi parantaa.

Kuoppala Jyrki
Suomen Autismikirjon Yhdistys ry